

СТУДЕНТТЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧА ИЗИЛДӨӨ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ – ФЕНОМЕН КАТАРЫ

Бул жумушта изилдөөнүн предмети болуп, колледждин студенттеринин өз алдынча иштеринин түшүнүгүн жана негизги мүнөздөмөлөрүн ачыктайт, өз алдынча иштөө принцибин менен функцияларынын мүнөздөмөлөрүн аныктайт жана изилдөөнүн максаты ар кандай критерийлер боюнча өз алдынча иштердин түрлөрүнүн классификациясы боюнча карайт. Өз алдынча иш алып баруу аракети, бул билим берүүдөгү изилдөө жүргүзүү компетенциясынын башкы бөлүгү болуп каралат. Бул макалада изилдөөнүн методу болуп «өз алдынча иш» түшүнүгүн аныктоодо сунушталган ыкмаларды изилдеп чыгып, макала үчүн маанилүү болгон бир катар жоболор аныкталды: «өз алдынча иш» түшүнүгүн чечмелөөдө ар кандай көз караштар бар экенин баяндаган - кээ бир илимпоздор аны тарбиялык иш-аракеттин бир түрү катары карашкандыгы айкеленген, башкалары – окутуунун каражаты катары, дагы башкалары – ишмердүүлүктүн формасы катары, төртүнчүсү аны чечмелешкени баяндалган тагыраак белгилегенде, бир эле учурда каражат, ыкма жана усул катары каралгандыгын анализдеген. Алынган натыйжалардын маанисинде өз алдынча иштөө деп окуучулардын класста жана класстан тышкаркы мезгилде мугалимдин жетекчилигисиз, бирок анын көзөмөлүндө жүзөгө ашырылуучу жеке, топтук таанып-билүү иш-аракеттеринин ар кандай түрлөрүнүн жыйындысы катары аныкталган. Изилденген натыйжалардын практикалык мааниси болуп, изилдөө иш аракети боюнча тажрыйба алуунун зарылдыгы колледждин окуу процессинде негизги маселе болуп эсептелиниши сунушталды.

Негизги сөздөр: өз алдынча иштөө; изилдөө компетенттүүлүгү; өзүн өзү уюштуруу; өз алдынча билим алуу; принцип; функция; коом; ишмердүүлүк.

САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ – КАК ФЕНОМЕН

В данной работе предметом исследования является понятие и основные характеристики самостоятельной работы студентов колледжа, определяет особенности принципа и функции самостоятельной работы, а цель исследования рассмотреть классификацию видов самостоятельной работы по различным критериям. Попытка проведения самостоятельной работы считается основной частью компетенции проведения исследования в образовании. В данной работе в качестве метода исследования были исследованы способы определения понятия «самостоятельная работа», а также определен ряд важных для статьи положений: констатировано наличие различных взглядов на трактовку понятия «самостоятельная работа». Понятие «самостоятельная работа» - одни ученые рассматривают ее как форму учебной деятельности, рассматривая как форму скульптуры, другие - как средство обучения, третьи - как форму деятельности, а четвертые конкретизировали ее интерпретацию, анализируя тот факт, что он рассматривается как средство, метод и метод одновременно. В итоге полученных результатов самостоятельная работа определяется как совокупность различных видов индивидуальной и групповой познавательной деятельности, выполняемых учащимися на уроке и вне его без руководства учителя, но под его наблюдением. Было предложено рассматривать практическую значимость результатов исследования как основной вопрос в образовательном процессе колледжа.

Ключевые слова: самостоятельная работа; исследовательская компетентность; самоорганизация; самообучение; принцип; функция; социум; деятельность.

INDEPENDENT RESEARCH ACTIVITIES OF STUDENTS - AS A PHENOMENON

This work is the subject of research, reveals the concept and main characteristics of independent work of college students, determines the features of the principle and functions of independent work, and the purpose of the study is to consider the classification of types of independent work according to various criteria. An attempt to conduct independent work is considered the main part of the competence of conducting research in education. In this article, the concept of "independent work" were studied, as a research method, the proposed methods of defining and there were identified a number of provisions important for the article: the

presence of different views on the interpretation of the concept of “independent work” was stated. The concept of “independent work” - some scientists consider it as a form of educational activity, considering it as a form of sculpture, others - as a means of learning, others - as a form of activity, and the fourth concretized its interpretation, analyzing the fact that it is considered as a means, and method at the same time Eventually of the received results, independent work is defined as a set of various types of individual and group cognitive activities performed by students in the classroom and outside it without the guidance of a teacher, but under his supervision. It was proposed to consider the practical significance of the research results as the main issue in the educational process of the college.

Keywords: independent work; research competence; self-organization; self-training; principle; function; society; activity.

Глобалдашуу жана коомдун тездик менен өзгөрүп турган шартында билим берүүнүн компетенттүүлүгүнүн негизин белгилеп колледждин окуучуларына калыптандыруу боюнча талаптар коюлат, социумдагы өзгөрүүлөргө тездик менен реакция кылуу үчүн ички жана сырткы компетенцияны пайда кылуу динамикалык, компетенциялардын калыптануусу жана өнүгүүсү, келечектеги адистердин өз алдынча иштөө процессинде ишке ашырылат. Дегеле, аракеттенүү, бул колледждин окуу процессинин негизи болуп саналат. Ал өз алдынча аракеттенүү, бул билим берүүдөгү изилдөө компетенттүүлүктө башкы бөлүк болуп саналат. Ошондуктан, тажрыйба алуу, билим берүүдө маселени чечүү деп каралат.

Ошондуктан, изилдөө иш аракети боюнча тажрыйба алуунун зарылдыгы колледждин окуу процессинде негизги маселе болуп эсептелет. Окуучулардын өз алдынча иштөөсү, алардын личностунун активдүүлүк позициясынын өсүшүнө, өзүн өзү уюштура алуусуна, өз алдынча үйрөнүүсүнө, түрдүү кырдаалдардан өз алдынча чыгып кетүүсүнө, социум менен өз алдынча конструктивдүү байланыш түзүп кетүүсү мамлекеттик стандартта өзгөчө каралган. Ошентип, «Өз алдынча» деген түшүнүктү кеңири анализ кылабыз. Айрым окумуштуулар, Өз алдынча иштөөнү, окуу процесси катары карашат. М.А. Даниловдун жана А.В. Усованын пикири боюнча, Өз алдынча иштөө, билимдерди, көндүмдөрдү калыптандырууга багытталган окуп билүүнүн бир түрү деп эсептешет [1]. Н.Д. Никандровдун жана О.А. Крячконун пикири боюнча, Өз алдынча иштөө «окуп билүү» аракетинин бир өзгөчөлөнгөн түрү катары кабылданат. Изилдөөчүлөр айтышат биз Өз алдынча иштөөнүн ролу өсүп жаткандыгы тууралуу айтканыбызда, ал билим берүүнүн азыркы этабында, үйрөнүүчүлөргө окутуучулар багыт гана берип жана уюштуруп берип турганын, а негизинен окуучулар окутуучуларсыз аракеттенүүсүн, « Өз алдынча иштөө» деп эсептешет [2] Р.А. Низамовдун түшүнүгү боюнча, «Өз алдынча иштөө» бул аудиторияда же аудиториядан сырткары уюштурулган студенттердин жекече, топтук иштердин түрлөрүн бириккен түрү, дагы бир изилдөөчүлөр «Өз алдынча иштөөнү» максатка жетүү үчүн окутуунун каражаты катары көрүшөт: [3]; Үйрөнүү кызыгуусун өстүрүү үчүн (И.Я. Лернер) [6]:

- окуучулардын өз алдынча иштөө аракети окуу процессинде уюштуруу жана башкаруу. «окуу процессинде окуучунун өз алдынча иш-аракетин уюштуруу жана башкаруу, ага тарбиялык же илимий - таанып-билүү методу кирүүгө тийиш» (П.И. Пидкасистый, Б. Коротяев) үчүн [8];

- окуучулардын активдүүлүгүн калыптандыруу, ал эми «өз алдынча иш максималдуу активдүүлүктү, чыгармачылыкты, өз алдынча пикирди, демилгени көрсөтүүчү окуучулардын аткарган иш-аракети» (Р.Б.Срода) [13]. Ошондой эле илимпоздор өз алдынча иштөөнү окуу ишмердүүлүгүнүн бир түрү катары чечмелешет. Мисалы, М.Федорова менен Л.Якушина «өз алдынча иш – бул ыңгайлуу учурда жеке демилге боюнча уюштурулган таанып билүү ишмердүүлүгүнүн бир түрү» деп эсептешет [15]. Маалыматка ылайык, Б.Т. Лихачев, өз алдынча иштөө «сабакта алынган билимди, көндүмдөрдү жана көндүмдөрдү бекемдөөгө багытталган билим берүүнүн бир түрү катары; жеткиликтүү материалдарды жана кошумча маалыматтарды өз алдынча өздөштүрүү; чыгармачылык иштерди аткаруу» [4]. Ошондой эле окумуштуулар тобу өз алдынча иштөөнү бир эле учурда каражат, жол жана ыкма катары карашат. Мисалы, Н.В. Морозов [5], Г.И. Саранцев [10] өз алдынча иштөөнү инсандын белгилүү бир сапаттарын: өз алдынчалыкты, демилгелүүлүктү жана жигердүүлүктү калыптандыруунун ыкмасы катары мүнөздөйт.

Мындан тышкары, изилдөөчүлөр өз алдынча иш изилденип жаткан материалдын маалымдуулугун жана натыйжалуулугун жогорулатуу каражаты болуп саналат деп ырасташат. Көрүнүп тургандай, бул аныктама окуучулардын сабакка даярданууда мугалимдин түздөн-түз катышуусу менен да, сабактан кийин да ишинин маанилүү жактарын абдан туура көрсөтүп турат.

Үзгүлтүксүз билим берүүнүн ыкмасы жана каражаты катары өз алдынча иштөө О.Н. Щеголев. Изилдөөчү, атап айтканда, өз алдынча иштөө үзгүлтүксүз билим берүүнүн ыкмасы жана ошол эле учурда окуу процессин фронталдык, топтук жана жеке окуу иш-аракеттери түрүндө индивидуалдаштыруунун каражаты экендигин белгилейт, алар класста да, сабактан тышкары да аткарылышы мүмкүн. класс, ал мугалим менен окуучулардын өз ара аракетине негизделген [16].

«Өз алдынча иш» түшүнүгүн аныктоодо сунушталган ыкмаларды изилдеп чыгып, биз ишибиз үчүн маанилүү болгон бир катар жоболорду аныктадык:

- «өз алдынча иш» түшүнүгүн чечмелөөдө ар кандай көз караштар бар: кээ бирлери аны тарбиялык иш-аракеттин бир түрү катары карашат, башкалары – окутуунун каражаты катары, башкалары – ишмердүүлүктүн формасы катары, төртүнчүсү аны чечмелешет, бир эле учурда каражат, ыкма жана ыкма катары;

- өз алдынча иштөө деп окуучулардын класста жана класстан тышкаркы мезгилде мугалимдин жетекчилигисиз, бирок анын көзөмөлүндө жүзөгө ашырылуучу жеке, топтук таанып-билүү иш-аракеттеринин ар кандай түрлөрүнүн жыйындысы катары аныктайбыз.

Студенттердин өз алдынча ишинин маңызын аныктоодо төмөнкү жоболорду эске алдык:

- маани берилген нерсенин маанисин, башка нерселерден айырмаланып, өзүндө эмне экендигин билдирет;

- маңызы бул кубулуштун өнүгүүсүнүн негизги өзгөчөлүктөрүн жана тенденцияларын аныктоочу терең байланыштарды, ички мамилелерди чагылдырат.

Демек, студенттердин өз алдынча иштөөсүнүн маңызы окуу-тарбия иштерин жүргүзүүнүн тактикалык деңгээлинде; анын өзүн-өзү уюштуруу негизинен технологиялык этапта жүзөгө ашырылат, тактап айтканда, окутуунун методдору, каражаттары, формалары, долбоорлоо жана рефлексивдүү аракеттер мугалим менен биргелешкен иш-аракеттердин алкагында ишке ашырылат. Студенттердин өз алдынча ишинин маңызын мындай түшүнүү окуу процессинде алардын окуу ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнү долбоорлоого мүмкүндүк берет, заманбап билим берүүнүн жаңылануу шарттарында өз алдынча иштерди оптималдуу уюштурууга өбөлгө түзөт [11]:

- колледждин өз алдынча ишинин негизги максаты - алардын колледждеги кесиптик-педагогикалык даярдыгын өркүндөтүү, алар практикалык ишмердүүлүктө өз алдынча колдонгон фундаменталдык жана прикладдык билимдердин, көндүмдөрдүн жана көндүмдөрдүн натыйжалуулугун калыптандырууга багытталган [12];

- педагогика илиминде азыркы этапта өз алдынча иштерди классификациялоо маселеси боюнча бирдиктүү көз караш жок. Алгачкы катары кабыл алынган тигил же бул аныктамага ылайык, өз алдынча иш негизинен анын тышкы өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен классификацияланат;

- заманбап адабий булактарды талдап чыккандан кийин бул макала үчүн маанилүү болгон бир катар жоболорду аныктадык;

- студенттердин өз алдынча иши - алар тарабынан мугалимдин түздөн-түз жетекчилигисиз, бирок анын көзөмөлүндө класста жана аудиториядан тышкаркы мезгилде жүзөгө ашырылуучу жеке, топтук таанып-билүү ишинин ар кандай түрлөрүнүн жыйындысы;

- студенттердин өз алдынча ишинин маңызы окуу иш-чараларын ишке ашыруунун тактикалык деңгээлинде жатат, анткени аны өз алдынча уюштуруу негизинен технологиялык этапта (методдор, каражаттар, окутуу формалары), ошондой эле конструктордук жана рефлексивдүү аракеттер (карама-каршы) ишке ашырылат, автономдуу билим берүү иш-чараларына) мугалим менен биргелешкен иш-чаралардын алкагында жүргүзүлөт;

- өз алдынча иштөө студенттердин өз алдынча таанып-билүү иш-аракетинин бир түрү

катары төмөнкү функцияларды аткарат: өнүктүрүүчү, окутуучу, маалыматтык, багыт берүүчү, тарбиялоочу, педагогикалык коррекциялоочу, изилдөөчү.

Жыйынтыктар:

1. Студенттердин өз алдынча иштеринин төмөнкүдөй негиздер боюнча түрдүү классификациялары бар: окуучулардын иш-аракетинин мүнөзү боюнча; дидактикалык максатта; мазмуну боюнча; когнитивдик активдүүлүктүн мүнөзү боюнча; окуучунун иш-аракетинин методу жана каражаттары боюнча; жооптун формасы боюнча; аткарылган жерде автономиянын деңгээлине жараша болот;

2. Жогоруда айтылгандардын негизинде “өз алдынча иш” – бул мугалимдин көрсөтмөсү боюнча студент тарабынан аткарылуучу, бирок өз алдынча аткарылуучу, билимди өздөштүрүү, бекемдөө, өркүндөтүү жана билимди түзүүчү тиешелүү көндүмдөрдү алуу үчүн кызмат кылган процесс деп эсептелет, адистерди даярдоонун мазмуну. Ал эми “өз алдынча иш” деген сөздө “өз алдынча иштөөгө” караганда кеңири түшүнүк бар. Өз алдынча иш билим берүүдөгү илимий-изилдөө компетенциясынын алдыңкы багыты болуп саналат. Студенттер өз алдынча илимий-изилдөө иш-аракетинин процессинде адистик компетенттүүлүктүн белгилүү деңгээлин аныктаган өзүн-өзү уюштуруу, өзүн-өзү ишке ашыруу жана рефлексия жөндөмүнө ээ болот.

Адабияттар тизмеси:

1. **Данилов, М.А.** Студенттердин өз алдынча иштери [Текст]: пособ. пед. ин-тов / М.А. Данилов. – М.: Агартуу, 1976. – 326 с.
2. **Крячко, О.А.** Өз алдынча иштөө окуучулардын окуу ишмердигин мотивациялоочу фактор катары [Текст] / О.А. Крячко // Жаш окумуштуу. – Бишкек, 2013. - № 5. – С. 161-163.
3. **Лернер, И.Я.** Окуучулардын когнитивдик өз алдынчалык деңгээлинин критерийлери [Текст] / И.Я. Лернер // Педагогика илимдериндеги жаңы изилдөөлөр. – М.: Педагогика, 1971. - № 4. – С. 34-39.
4. **Лихачев, Б.Т.** Педагогика [Текст] / Б.Т. Лихачев. – М.: Прометей, 1992. – 281 с.
5. **Морозова, Н.В.** Студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун инновациялык каражаттары [Текст] / Н.В. Морозова // Жаш окумуштуу. – 2011. - № 2(25) – т. 2. – С. 102-104.
6. **Низамов, Р.А.** Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүн активдештирүүнүн дидактикалык негиздери [Текст] / Р.А. Низамов. – Казань: Казан. ун-та, 1975. – 304 с.
7. **Никандров, Н.Д.** Билим берүү ишмердүүлүгүн активдештирүү жөнүндө [Текст] / Н.Д. Никандров // Жогорку мектеп жарчысы. – 1983. - № 8. – С. 26-31.
8. **Пидкасты, П.И.** Окуучулардын окуудагы өз алдынча ишмердүүлүгү [Текст] / Р.И. Пидкасты, Б. Коротяев. – М.: Билим, 1978. – 77 с.
9. **Рыблова, А.Н.** Окуучулардын өз алдынча таанып-билүү ишмердүүлүгү: лидерликти активдештирүүнүн жолдору [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / А.Н. Рыблова. – Саратов, 1997. – 168 с.
10. **Саранцев, Г.И.** Изилдөө объектиси катары предметти окутуунун методикалык системасы [Текст] / Г.И. Саранцев // Педагогика. – 2005. - № 2. – С. 30-36.
11. **Сартбекова, Н.К.** Кыргызстандын колледж студенттеринин долбоорлоо жана изилдөө компетенциясын калыптандыруу маселелери [Текст] / Н.К. Сартбекова, А.М. Таникулова // Илим жана инновациялык технологиялар. - № 2. – С. 269-273.
12. **Сартбекова, Н.К.** Кесиптик даярдоо системасында колледж студенттеринин долбоорлоо жана илимий-изилдөө компетенттүүлүгүнүн ролу [Текст] / Н.К. Сартбекова, А.М. Таникулова // Interscientific. – 2019. - № 1(008). – С. 147-152.
13. **Срода, Р.Б.** Окуучулардын окуудагы активдүүлүгүн жана өз алдынчалыгын тарбиялоо [Текст] / Р.Б. Срода. – М.: РСФСР АПН, 1956. – 55 с.
14. **Усова, А.В.** Студенттердин илимий түшүнүктөрүн калыптандырууга өз алдынча иштөө системасынын таасири [Текст]: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01 / А.В. Усова. – Ленинград, 1970. – 38 с.
15. **Федорова, М.** Класстан тышкары өз алдынча иштерди уюштуруу модели [Текст] / М. Федорова, Л. Якушина // Россиядагы жогорку билим. – 2007. - № 10. – С. 88-90.
16. **Щеголева, О.Н.** Жаңы билим берүү парадигмасында өз алдынча башкарылган ишти актуалдаштыруу [Текст] / О.Н. Щеголева // Билим берүү интеграциясы. – 2007. - № 2. – С. 34-45.

DOI:10.54834/16945220_2023_1_137

Поступила в редакцию 02.11.2022 г.